

klimatečtí uprchlíci

„Pomáhat uprchlíkům v zemi původu.“ Toto zaklínadlo českých politiků na řešení migrační krize v Evropě má svou logiku. Jenže naše země zatím nejenže nepomáhá, ale dokonce v „zemích původu“ škodí. Například tím, že se jako evropský rekordman ve skleníkových emisích podílí na změně klimatu. A právě častější a delší sucha vyhánějí čím dál víc lidí z domovů. Aktuální studie United Nations Convention to Combat Desertification (UNCCD) a NASA doložily, že sucho v Africe a na Blízkém východě ohrožuje a může způsobit exodus až 120 milionů lidí.

Česká vláda může pomáhat v zemích původu, když přijme účinná opatření a prosadí zákony ke snižování emisí skleníkových plynů (např. antifosilní zákon) a kromě toho bude spravedlivě přispívat do klimatického fondu OSN na pomoc chudým zemím. Adekvátní podíl naší země je deset miliard korun ročně. Za poslední dva roky jsme zaplatili jen 130 milionů¹.

1) http://news.gcfund.org/wp-content/uploads/2015/05/GCF_press_release_21_may_2015.pdf, <http://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2015/jun/09/a-migrants-journey-from-syria-to-sweden-interactive>

Příběh uprchlíka

Život čtyřicetiletého Hashema Alsoukiho z Damašku se změnil 15. dubna 2012. Toho dne zabouchalo na dveře státního vodohospodářského zaměstnance dvacet ozbrojených mužů. Nevěděl, zda jsou to členové armády, policie nebo proužimních jednotek. Vyvlekli jej ven, následoval převoz, mučení a několikaměsíční věznění. Mezitím se bezpečností situace stala kritickou a Hashem po propuštění odešel s rodinou do vesnice poblíž Damašku. Když ale bomby začaly dopadat i sem a jejich dům ve městě byl srovnán se zemí, rozhodli se pro další cestu. Odešli do Egypta, kde byli v té době syrští uprchlíci vítáni. Za cestu vyměnili všechny své šperky a cennosti. Po příchodu do země se však situace změnila. Po prezidentských volbách v roce 2013 začali být uprchlíci zavíráni a posíláni zpět do válkou trpící Sýrie.

Hashem se svou rodinou zpátky nechtěl. Jejich další cesta vedla do Itálie. První pokus o nalodění ztroskotal kvůli zásahu egyptské policie – Hashem s rodinou byli zadrženi a strávili devět dní v cele. Další pokus už Hashem podnikl bez svých blízkých – nechtěl je znovu vystavit traumatickému zážitku. Podařilo se mu dostat se na loď do Itálie. Tísnilo se na ní na šest set uprchlíků, z toho dvě stě žen a sto dětí. Plavba trvala šest dní, z toho tři dny byly uprostřed Středozemního moře bez vody a jídla. V Itálii jej spolu s dalšími uprchlíky odvezli do Milána do utečeneckého tábora. Tato země však nebyla jeho cílem. Trvá tu příliš dlouho, než by za ním mohla dorazit žena a tři synové. Vydal se proto bez dokladů na cestu z milánského nádraží do Německa a Švédska, kde by se svou rodinou mohl setkat rychleji. Vlakem přes Evropu tak nakonec doputoval do Skandinávie, kde se snaží setkat se se svými blízkými².

Podobných osudů bychom snadno našli stovky tisíc. Vedle politických represí, zvrácené ideologie či nerovného přístupu k podnikání je to právě sucho, které postihlo v Sýrii více než milion lidí a vyhnalo statisíce zchudlých farmářů do měst. Zvýšilo kumulaci obyvatel, která zesílila problémy syrského režimu.³

Sýrie se s obdobím sucha potýkala od roku 1900 již sedmkrát. Oproti minulým epizodám, které trvaly vždy jen rok a byly zvládnuty pomocí státní podpory a sekundárních vodních zdrojů, trvalo poslední sucho čtyři léta (2006–2010). Tato dlouhotrvající katastrofa postihla minimálně 1,2 milionu lidí, statisíce zemědělců přišly o svá pole a někteří pastevci ztratili až 70 % svých stád. Nastala migrace statisíců lidí z venkovských oblastí do měst.

Problémem je také čerpání zásob podzemní vody. O vybudování studny je nutné zažádat a ne každý povolení získá. Tato situace způsobila stavbu studní načerno a zcela neregulované čerpání podzemních vod, které bylo ještě silnější v období sucha. Odborníci se domnívají, že 70 % podzemních zásob vody v Sýrii je vypumpováno bez možnosti obnovy. Země je tak závislá na vodě z řek Eufratu a Tigridu, ubývajících dešťových srážkách či na pomoci sousedních států. To vše samozřejmě prudce zvyšuje sociální napětí.

Zdroje:

<http://blisty.cz/art/64585.html>;

<http://www.irinnews.org/report/87165/syria-drought-response-faces-funding-shortfall>;

<http://www.voanews.com/content/drought-called-factor-in-syria-uprising/1733068.html>

2) <http://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2015/jun/09/a-migrants-journey-from-syria-to-sweden-interactive>

3) <http://middleeast.about.com/od/syria/tp/Syrian-Uprising.htm>

Česká republika nebude pomáhat sama

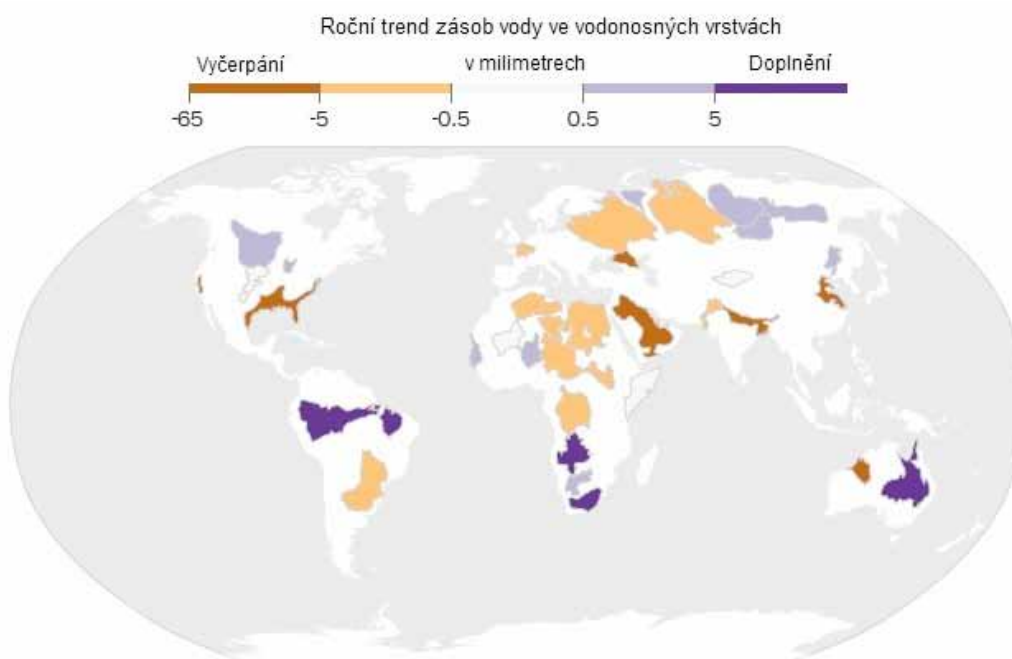
Letos na přelomu listopadu a prosince se v Paříži koná Konference smluvních stran Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu, tzv. COP 21. Státy tu jednájí o tom, jak snížit emise skleníkových plynů, aby se růst globální teploty zastavil na maximální přípustné hodnotě 2 °C. O tom, o kolik procent sníží své emise z globálního balíku CO₂,⁴ rozhoduje každý stát sám prostřednictvím tzv. INDCs. INDCs představují závazky, kterými si státy samy určily, co budou proti klimatické změně dělat – jak konkrétně budou omezovat emise skleníkových plynů. Aktuální stav závazků lze sledovat na stránce <http://cait.wri.org/indc/>. Ze zveřejněných závazků je jasné, že zatím zdaleka nestačí na to, aby svět zabránil oteplení nad 2 °C. Pátá hodnotící zpráva Mezivládního panelu pro klimatickou změnu (IPCC) přitom varuje, že pokud státy nedají dohromady dostatečné snížení emisí, bude to s největší pravděpodobností znamenat zásadní negativní dopady pro lidstvo, přírodu a nakonec i ekonomiku.

Sucho začíná i u nás...

Nejnovější studie pro Českou republiku předpovídají nárůst teploty minimálně o 1 °C do roku 2040 a až o 2,5 °C do roku 2060, nárůst počtu tropických nocí, letních tropických dnů, horkých vln a epizod sucha. Růst teploty a sucha se nejvíce dotkne Jihomoravského kraje a severozápadní části Středočeského kraje s přesahy do krajů sousedních. Změny tedy nejvíce postihnou **oblasti se zemědělskou produkcí a výnosy z polí budou nižší**⁵.

... ale sousedi jsou na tom hůř

Blízký východ spolu s Afrikou patří k oblastem nejvíce ohroženým vodním stresem. Na Blízkém východě se čerpá podzemní voda takovou rychlostí, že se nedoplňuje přirozeným oběhem vody. Afrika se potýká se změnou srážkového režimu a celkovým ubýváním dešťů, které nejsou schopny uživit tamější rostoucí populaci. Situaci prohlubuje migrace z venkova do městských slumů.

Zdroj: Water Resources Research

Hrozí tak, že do roku 2020 postupující rozšiřování pouští (desertifikace) vyžene jen ze subsaharské Afriky na šedesát milionů uprchlíků do severní Afriky a Evropy⁶.

4) V rámci Páté hodnotící zprávy IPCC spočítali vědci tzv. uhlíkový rozpočet – jako hraniční byla určena hodnota 800 miliard tun (Gt) uhlíku vypuštěného do ovzduší, kdy ještě nedejde k většímu oteplení než o 2 °C. I 2 °C však znamenají velké globální změny a pro řadu oblastí mohou mít ničivé následky. V současné době se nacházíme na hranici 500 Gt a každý rok přidáme dalších 10 Gt uhlíku.

5) GLOPOLIS, Výstupy regionálních klimatických modelů na území ČR pro období 2015–2060.

6) http://www.unccd.int/Lists/SiteDocumentLibrary/Publications/Desertification_The%20invisible_frontline.pdf

Navíc nejohroženější zdroj podzemní vody na světě se nachází na Arabském poloostrově a je na něm závislých dalších šedesát milionů lidí.⁷

Podle Páté hodnotící zprávy Mezvládního panelu pro klimatickou změnu (IPCC) stoupá teplota na africkém kontinentu rychleji, než je světový průměr. Za posledních **50 let stoupla až o 0,8 °C**. Vzrůstající teploty, častější horké vlny a extrémně teplé dny a noci spolu se silnými srážkami snižují stabilitu a tím i pozitivní vliv ekosystémů

na krajinu (např. regulaci podnebí a záplav, zadržování a čištění vody apod.). Způsobují také úbytek korálových útesů. Menší výnos zemědělských plodin a nižší stavy hospodářských zvířat přinášejí podvýživu, nemoci a vyvolávají migraci obyvatel.

ZEMĚDĚLSTVÍM se v Africe živí **80 % obyvatel**. Je silně závislé na dešťových srážkách, a proto se jedná o **nejzranitelnější produkci potravin na světě**. Nyní se mění intenzita srážek i síla dešťových období a v afrických řekách je méně vody. Větší vypařování způsobené vyššími teplotami a menší srážky v kombinaci se zavlažováním rozlehlých oblastí i využitím vody pro vodní elektrárny

7) <https://www.washingtonpost.com/news/wonkblog/wp/2015/06/16/new-nasa-studies-show-how-the-world-is-running-out-of-water/>

přinášejí do celé oblasti **vodní stres, který do roku 2020 může postihnout 75–250 milionů obyvatel**⁸. Jeho riziko zasahuje celý kontinent od severní Afriky, Sahelu, východní Afriky (oblast afrického rohu) až po oblasti jižní Afriky (od Namibie přes Angolu a Kongo až po Botswanu a Zimbabwe). S dopady vodní krize černý kontinent zápasí již nyní: Kromě zmenšování výnosu polí jde o šíření nemocí, plísní a škůdců, s kterými se dosud Afrika nemusela potýkat. Úbytek srážek na východním pobřeží souvisí s oteplováním Indického oceánu. Menšími srážkami ubývá i sněhová pokrývka a jarní tání je pak méně vydatné.

Mění se i délka vegetačního období. Opakující se sucha střídají náhlé záplavy a narůstá počet neúspěšných zemědělských sezón. I v těch úspěšných se **zmenšuje zemědělský výnos po celé Africe** (dle odhadů může dojít k poklesu od 2 % u čiroku až po 35 % u pšenice do roku 2050). Nejnáchylnější ke klimatickým změnám je pšenice, nahradit by ji mohlo do určité míry proso a čirok. Největší pokles výnosů má postihnout jižní Afriku a Zimbabwe. **Snížení produkce** jde v protisměru s předpokládaným nárůstem populace. Vedle snižování srážek způsobuje rostoucí teplota také **rozšíření škůdců, plevelů a nemocí**. Např. ve východní Africe jsou tak ohroženy kávové a banánové plantáže, škůdci obilovin a manioku se zase přesunují do střední a jižní Afriky a na Madagaskar.

V současné době trpí nedostatkem potravin v Africe zhruba **35 milionů lidí**. Naroste-li africká populace dle předpovědí **do roku 2050 na dvě miliardy lidí, dotkne se nouze přibližně pět set milionů afrických obyvatel**. Experti spočetli, že rapidní urbanizací se do roku 2050 zvýší počet obyvatel měst, kteří žijí v nevyhovujících podmínkách, na trojnásobek. Již nyní je nutné změnit s ohledem na změnu klimatu potravinový systém (produkce, zpracování, přeprava, uskladnění, úprava). Slabinou zdejšího systému, kterou změna klimatu zvýrazní, jsou plísňe napadající špatně uskladněné potraviny a sklady potravin v záplavových oblastech.

Útěk před suchem

Ubývající zdroje pitné vody nutí ke stavbě kanálů a studní. Drobní zemědělci k tomu však nezískají prostředky. Proto buď rovnou odcházejí, nebo se zadlužují a po několika neúspěšných sezónách o svá pole přijdou. Pak odcházejí buď do měst, kde tvoří chudinu, nebo hledají další pozemky vhodné k pěstování plodin. Přitom část zemědělských pozemků je blokována pěstováním biopaliv pro zahraniční trhy. Pozemky využívané pro pěstování biopaliv vylučují z jejich užívání ty, kteří jsou na půdě tradičně závislí – pasteveci či ženy sběračky. Biopaliva zároveň způsobují další kácení tropických lesů a ještě větší narušení již beztak změnami poznamenaných ekosystémů.

Z migrace se tak stává **strategie**, jedna z **adaptací na změnu klimatu**. Není prokázáno, že by africká migrace byla způsobena přímo a jedinečně klimatickou změnou.

8) Gemenne, F., 2011a.: Climate-induced population displacements in +4°C world.

Vede k ní současně několik důvodů – vedle zmíněných environmentálních jsou to příčiny sociální, politické, demografické a ekonomické. Podstatné je, že **všechny faktory působí synergicky a svůj negativní dopad násobí. Vliv změny klimatu na migraci bude přitom s největší pravděpodobností stále nabývat na síle.**

Důvodem pro migraci nemusí být pouze přímé následky živelných katastrof či vzestup vodní hladiny, ale například i epidemie nemocí, které změna podnebí přinese do nových oblastí, málo ekonomických příležitostí či nekonzistentní politika.

Oteplení klimatu přináší sociální destabilizaci a následné riziko násilných konfliktů. Případové studie ze Somálska i Burundi⁹ zdůrazňují interakci mezi klimatickou změnou, nemocemi, konflikty, vysídlením a migrací. Studie the National Bureau of Economic Research (NBER) uvádí, že oteplení o každý stupeň Celsia přinese zhruba o 10 % větší pravděpodobnost vzniku násilných konfliktů – ať už na úrovni osobní (znásilnění či vraždy) či politické (občanské války). Situaci dokládá i výše zmíněná studie UNCCP o Africe: V roce 2007 bylo plných 80 % velkých ozbrojených konfliktů v zemích, které jsou ohroženy ubýváním vody.

Trochu jiné příběhy než zažil syrský uprchlík Hashem lze slyšet od emigrantů z Eritrei (tvoří velkou skupinu

současných utečenců do Evropy). Jako hlavní příčinu migrace uvádějí autoritativní režim. Ale i tato země se potýkala s několikaletým suchem, které dle UNEP prodloužilo obnovu země po válce se sousední Keňou. Konflikt také znepřístupnil velké úrodné oblasti v hraničních oblastech kvůli nášlapným minám.

V nejbližších letech můžeme přímou **environmentální migraci** očekávat z nízko položených ostrovů východní Afriky, z delt řek a pobřežních oblastí a z míst, kde hrozí bezprostřední vyschnutí zdrojů pitné vody. Zápaly na řece Zambezi v Mosambiku vedly v roce 2008 k vysídlení **90 000 lidí**. V zápalové oblasti, kde žije přibližně **milión lidí**, se dočasné vysídlení a přesídlení mění na trvalé. Mobilita je tedy strategií, jak se vyrovnat s výraznými projevy klimatické změny. Konkrétní způsob reakce závisí na ekonomické situaci dané komunity. Mobilita přitom samozřejmě povede uprchlíky do nejbližších zemí, kde jsou dobré životní podmínky – tedy do Evropy.

9) Kolmannskog, V., 2010: Climate change, human mobility, and protection: Initial evidence from Africa. *Refugee Survey Quarterly*, 29(3), str. 103–119.

Dva kroky k řešení

Vláda samozřejmě nemůže prostě vyhnat uprchlíky, kteří – s podobnými osudy jako je Hashemův – utíkají před válkou a politickým pronásledováním a mají právo požádat o mezinárodní ochranu v ČR. Zavazuje nás k tomu přistoupení k tzv. Ženevské úmluvě i Dublinská dohoda.

Především je však nutné pomáhat lidem, aby se jim žilo dobře doma. Znamená to také přispět chudým zemím na zvládnání změny klimatu. Světové společenství se shodlo na tom, že klíčem k tomu jsou peníze. Na mezinárodní konferenci v Cancunu v roce 2010 odsouhlasily státy vznik Zeleného klimatického fondu, do nějž přispívají ekonomicky rozvinuté země. Bude financovat **adaptační** (reakce na změny, které již proběhly) a **mitigační opatření** (snaha předejít dalším dopadům změny klimatu, např. používáním šetrnějších technologií) v rozvojových zemích. Země třetího světa budou změnou klimatu zasaženy mnohem citelněji než země průmyslové.

Výše příspěvku byla stanovena tak, aby do roku 2020 narostla na sto miliard dolarů ročně. Výše české podpory byla přepočítána na 10 miliard korun ročně. Rozhodnutí pro zřízení fondu padlo v roce 2010, fond byl ale nakonec spuštěn až po čtyřech letech vyjednávání a Česká republika do něj od té doby přispěla jen 130 milionů. V tzv. přechodném období v letech 2010–2012 byly projekty hrazeny prostřednictvím rychlého financování (Fast Start Finance – FSF). Česká republika v této době přispěla zhruba třemi sty miliony korun prostřednictvím České rozvojové agentury¹⁰.

10) http://www.rozvojovka.cz/download/docs/210_rozvojovka-klima-v2a-web.pdf

Meze adaptací

Vedle řešení již probíhajících následků je především nezbytné odstraňovat příčiny klimatických změn. Rozsáhlejší změně klimatu se přizpůsobit nelze – nebo jen za cenu extrémně drahých a drastických opatření. Česká republika se tedy musí podílet na mezinárodním úsilí o snížení skleníkových emisí. Prvním krokem je přijetí tzv. antifosilního zákona podle britského vzoru, který závazně stanoví tempo, jakým se budeme zbavovat závislosti na dovozu ropy a zemního plynu i na uhelných dolech.

Vláda musí zároveň odmítnout další rozšiřování limitů těžby uhlí¹¹. Škody, které spalování uhlí působí, nejsou započítány do jeho ceny a dotujeme je mnohamiliardovými částkami¹². A naopak by vláda měla přijmout novelu zákona, který by stanovil rozumnou podporu pro výstavbu větrných elektráren. Dokážou vyrobit stejné množství elektřiny jako nové jaderné reaktory, ale šestkrát levněji¹³.

Částečným prolomením limitů těžby hnědého uhlí Česká republika před zlomovou klimatickou konferencí v Paříži ukázala, že se nehodlá vzdát zastaralé energetiky. Přijetím antifosilního zákona má však šanci udělat po vzoru západních zemí první kroky k zásadní proměně zastaralé, plýtvavé a špinavé energetiky na energetiku moderní a trvale udržitelnou a nepatřit nadále k smutným evropským rekordmanům ve skleníkových emisích.

11) http://www.zmenaklimatu.cz/images/Stanovisko_Klimatick%C3%A9_koalice_UEL_FINAL.pdf

12) Máca, V., Melichar J., Řečka L., Ščasný M. 2015: Kvantifikace environmentálních a zdravotních dopadů (externích nákladů) z povrchové těžby hnědého uhlí v Severočeské hnědouhelné pánvi v těžebních lokalitách velkolomů Bílina a ČSA a využití vydobytého hnědého uhlí ve spalovacích procesech pro výrobu elektřiny a tepla na území ČR. Ke stažení zde: <http://www.mpo.cz/dokument161557.html>

13) http://hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/2015/03/analiza_vetrne_energetiky.pdf

Podpořeno z prostředků České rozvojové agentury a Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR.

**fond
pro NNO**

NRCS

nadace
partnerství

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci EHP fondů.
www.fondno.cz a www.eegrants.cz

www.zmenaklimatu.cz